

Timár Katalin

Állítások

Bartha Sándor kiállítása

MAMŰ Pincegaléria

2000. február 18–február. 28.

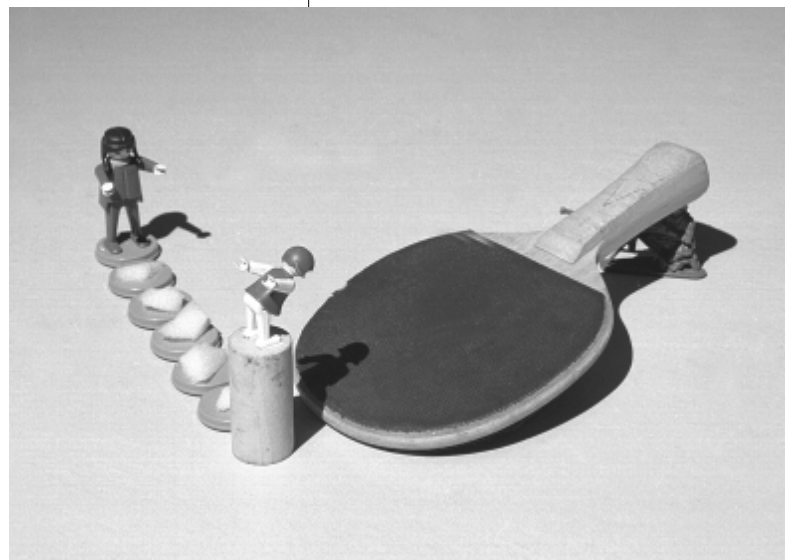
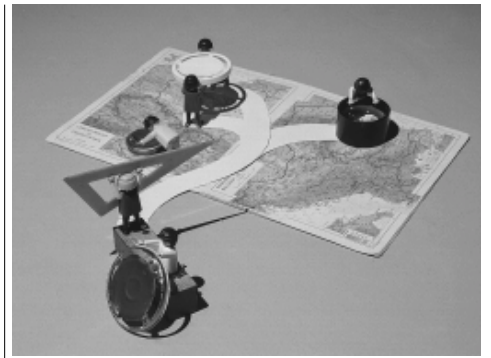
Bartha Sándor műveit 1991 óta nem láthattuk Budapesten. E kiállítás anyagát legújabb műveiből válogatta, ahol volt bátorsága kockáztatni: egyfelől nem törekedett semmiféle retrospektív öngazolásra, másrészt a művek installálását is a szó legjobb értelmében vett nagyvonalú térhasználattal oldotta meg.

Bartha előszeretettel használja az erős szemantikai kontrasztokat, nemcsak a rendezés során, hanem a művekben, illetve a művek és címeik relációjában is. Az ily módon keletkező feszültség megfogalmazását és feldolgozását Bartha átengedi a nézőknek. E törekvése párhuzamos az utóbbi évtizedek művészetkritikájának egyik meghatározó vonulatával, mely a szó és a kép kapcsolatának határmezsgyéjén kísérlete meg a néző helyét kijelölni és értelmezni. Az alábbiakban erről a tendenciáról szeretnék kicsit bővebben szólni.

Az elmúlt 20-25 év művészetelméletének egyik sarkalatos kérdését a szó és kép viszonyának elemzése jelentette. Maga a viszony természetesen nem negyedszázados múltra tekint vissza, de a szó és a kép kapcsolatának vizsgálata ebben az időszakban új impulzust kapott az irodalomtudományban szinte önálló ággá vált narratológiától és a posztstrukturalista szemiotikától. A kérdés, hogy „melyik van előbb”: a szó vagy a kép, és hogy „melyik tud többet”, melyik tarthat számot nagyobb tiszteletre, nem egyszerű eldöntendő kérdés. Két példával lehetne illusztrálni a szó és a kép szimbiózis-szerű kapcsolatát; azt a tézist, melyet többek között Mieke Bal is proponál, miszerint sem a szöveg nincs meg kép nélkül, sem pedig a kép szöveg nélkül. E kettő szembenállásának mélyítése helyett komplex kapcsolatuk elemzésének kellene minél nagyobb teret engedni.

E komplexitást hordozza például az a jelenség, amire egy előadásban Horányi Attila hívta fel a figyelmet.¹ A szupermarketek árleszállítást hirdető szórólapjain a különféle árucikkek nem lista-szerű felsorolásban szerepelnek, hanem például az olcsóbb karaj ára mellett a karaj képe is látható, mintha mi, vásárlók nem tudnánk, hogy hogyan is néz ki ez az ominózus húsdarab. Nem véletlen az – ebben az összefüggésben sem –, hogy David Freedberg „a képek hatalmáról” beszél.² A másik példát Norman Bryson idézi, egyik, a szó és kép kapcsolatának történetét tárgyaló korai művében.³ A könyv egyik oldalán felirat nélkül szerepel egy Van Gogh stílusában megfestett kép, míg a következő oldalon a képalírás azt mondja, hogy ez az utolsó kép, amelyet a művész öngyilkossága előtt festett.⁴ Ennek a mondatnak az elolvasása után már soha többé nem tudunk ugyanúgy nézni erre a képre, mint annak előtte.

Ezt a jelenséget írja le Mark Roskill is, amikor egyik cikkében arra keres választ, hogy „mi az a képzőművészetben, ami annyira más, annyira vonzó”.⁵ Amikor a képzőművészet és a képző-művészek például irodalmi művek szereplőivé válnak, akkor hasonló történik velük, mint a Van Gogh képpel, amikor magyarázó aláírást kap. Nemcsak valamilyen retrospektív autoritás jegyében választódnak szét a régebbi korok műalkotásai két kategóriára: csodálatunkat és tiszteletünket kiváltó mesterművekre és egyéb alkotásokra, hanem ezáltal elő is írja egy vizualitáson kívüli szempont, hogy hogyan tekintsünk ezekre

a kiemelt tárgyakra: mint asszociációktól telített, egyedi, revelatív objektumokra, amelyeknek komplex jelentését paradox módon a szavak sem képesek teljes mértékben visszaadni.

A kép és a szó ellentmondásokkal teli kapcsolatát próbálja meg újszerűen produktív módon megközelíteni Mieke Bal, amikor „a szó-kép oppozíció túlra” szeretne mutatni, a „látvány és a narratíva egyensúlyának” megteremtésével.⁶ A képiség szerinte ugyanolyan „szerves tartozéka a verbális művészetnek”, mint ahogy a „szóbeliség nélkülözhetetlen a vizuális művészetben”.⁷

Itt és most természetesen nem lehetséges a kép és a szó kapcsolatának kérdését ennél behatóbban érinteni. Azonban a narratológia szemiotikai megközelítésének köszönhetjük, hogy a figyelem egyre inkább az egy adott kulturális kontextusban megjelenő nézőre is irányul, és ezt a jelenséget figyelhetjük meg Bartha Sándor műveivel kapcsolatban is. Ez a modell szakít a monolitikus műértelmezéssel azáltal, hogy a képzőművészeti alkotások befogadását a néző – természetesen nem kizárólag fizikai – pozíciójától függő, dinamikus folyamatként képzeli el. A leírás tehát csak úgy működhet, mint egyfajta „használati utasítás”,⁸ mely az adott tárgy használatának lehetőségeit keretek közé tereli, de nem írja kizárólagos módon elő. A kiállítás címe: *Állítások*, amelyek nyelvtani kategóriaként értelmezve a kommunikáció elemeit jelentik, mely elemek meghatározzák a beszéd alanyát (= a művész) és tárgyát (= a kiállított munkák, mint a közlendő gondolatok materiális hordozói). Ezek az „állítások” azonban nem definiálják és nem kényszerítik be egy előre kijelölt pozícióba azt (= a befogadót), akihez szólnak. Bartha Sándor fizikailag és szimbolikusan is teret ad a néző jelenlétének és gondolatainak, mint ahogyan – a megnyitáshoz hasonlóan – ez volt a célja ennek az írásnak is.

¹ A kép politikuma, Fotóelméleti szimpozion, 2. Országos Fotóhetek, Budapest, 1999.

² David Freedberg: *The Power of Images: Studies in the History and Theory of Response*, The Univ. of Chicago Press, Chicago and London, 1989.

³ Norman Bryson: *Word and Image: French Painting of the Ancien Régime*, Cambridge Univ. Press, 1981.

⁴ *Ibid.*, pp. 5-6.

⁵ Mark Roskill: Explanation and value: What makes the visual arts so different, so appealing? in: szerk. Salim Kemal és Ivan Gaskell: *Explanation and Value in the Arts*, Cambridge Univ. Press, 1993, pp. 94-108.

⁶ Mieke Bal: Balancing Vision and Narrative, in: ui: *Reading „Rembrandt”: Beyond the Word-Image Opposition*, Cambridge Univ. Press, 1991, pp. 1-24. Magyarul: Mieke Bal: Látvány és narratíva egyensúlya, in: szerk. Thomka Beáta: *Narratívák 1.: Képleírás és képi elbeszélés*, Kijarat Kiadó, Budapest, 1998, pp. 155-182.

⁷ Mieke Bal: Túl a szó-kép oppozíció, *Enigma* 14/15. szám, p. 135.

⁸ Mieke Bal: A leírás mint narráció, in: szerk. Thomka Beáta: *Narratívák 2.: Történet és fikció*, Kijarat Kiadó, Budapest, 1998, p. 166.

Bartha Sándor kiállítása

Fotók: Rosta József

